

13/03/2016 – 30/05/2016
79 Günlük Sokağa Çıkma Yasağı Süresince
Hakkari – Yüksekova Gözlem Raporu

4 Haziran 2016

İÇİNDEKİLER

1. HEYETİN AMACI VE OLUŞUM NEDENİ
2. HEYETTE YER ALANLAR
3. SOKAĞA ÇIKMA YASAKLARININ ARKA PLANI
4. İNCELEMENİN KAPSAMI
5. MAHALLELERDE YAPILAN TESPİT VE GÖZLEMLER
6. GENEL SONUÇ VE ÖNERİLER
7. CENAZELERLE İLGİLİ DURUM TESPİTİ
8. SONUC

Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde Valilik tarafından yapılan duyuru ile "5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/C maddesi gereğince Yüksekova ilçe merkezinin tamamında 13 Mart 2016 günü saat 22.00'dan, Yüksekova İlçesine bağlı Vezirli Köyü ve Çimenli mezrasında da 30 Mart 2016 günü saat 20:00'dan geçerli olmak üzere ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş olup ilçe merkezi ile Yüksekova ilçesine bağlı Vezirli Köyü ve Çimenli Mezrası'nda giriş ve çıkışlar da yasaklanmıştır." denilmiştir.

Bu duyuru sonrası Hakkari'nin Yüksekova ilçesi ve belirtilen tüm bölgeleri 79 gün boyunca tamamen dış dünyaya kapatılmıştır .Sokağa çıkma yasaklarının sürdüğü 79 gün boyunca il ve ilçelerde yoğun insan hakları ihlalleri bilgileri gelmesine rağmen hiçbir şekilde giriş mümkün olamamıştır .Bu sürecin sonunda yeni bir duyuru ile 30 Mayıs 2016 tarihinde sokağa çıkma yasağı kısmi olarak gene Valilik duyurusu ile sonlandırılmıştır.

Bu duyuruda;

"Kamu düzenine yönelik kolluk kuvvetlerimizce uygulanan tedbirlerin etkili bir şekilde sürdürülmesi ve kamu düzeninin bozulmasının önlenmesi amacıyla sokağa çıkma yasağı ilan edilen Yüksekova İlçe merkezi ile Yüksekova ilçemize bağlı Vezirli Köyü ve Çimenli mezrasında 30 Mayıs 2016 Pazartesi gününden itibaren her gün Sabah saat 06.00'dan, akşam saat 20.00'ye kadar olan saatler arasında kısmi zamanlı olarak kaldırılmış, Ramazan ayı münasebetiyle kısmi zamanlı kaldırılacak yasak, 05 Haziran 2016 günü itibariyle sabah saat 06.00'dan akşam saat 22.00'a kadar olan saatler arasında belirlenmiş olup; diğer saatler arasında sokağa çıkma yasağı kısmi olarak devam etmektedir" denilmiştir.

1. HEYETİN OLUŞUMU VE AMACI

Dış dünyanın iletişimine ve erişimine kapatılan Hakkari ili Yüksekova İlçesi, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11. Maddesi'ne dayanılarak Şırnak Valisi tarafından 13 Mart 2016 tarihinde ilan edilen sokağa çıkma yasağı ile birlikte yaşanan hak ihlallerine ilişkin ihlallerin raporlaması, beyanların alınması, ihtiyaçların tespiti ve ileride yapılması planlanan uzun vadeli çalışmalara esas teşkil edecek bir ön çalışma gerçekleştirmek amaçlanmıştır.

04.06.2016 tarihinde, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ile oluşturulan bir heyet bu amaçla ilçe merkezine gitmiştir.

2. HEYETTE YER ALAN KİŞİLER

1. Öztürk Türkođan – İHD Genel Başkanı
2. Hasan Anlar – İHD Genel Sekreteri

3. Raci Bilici – İHD Genel Başkan Yardımcısı ve Diyarbakır Şube Başkanı
4. İsmail Akbulut – İHD MYK Üyesi ve Hakkari Şube Başkanı
5. Muhterem Süren – İHD Diyarbakır Şubesi
6. Ümit Efe – TİHV İstanbul Temsilcisi
7. Serkan Delidere- TİHV Uzmanı
8. Murat Melet – İHD Van Şube Başkanı
9. Tayyip Temel – İHD Yüksekova Temsilcisi
10. Cüneyt Caniş – İHD Van Şube Aktivisti

3-SOKAĞA ÇIKMA YASAKLARININ ARKA PLANI

“5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/C maddesi gereğince Hakkari Valiliği tarafından 13.03.2016 tarihinde Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş ve bu ilk yasak 30.05.2016 tarihine kadar sürmüştür (79 gün).

Hakkari Valiliği tarafından yapılan sokağa çıkma yasağı ilanında **“vatandaşların ihtiyaçlarının ne şekilde karşılanacağı, beslenme, asgari yaşam ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı, güvenli tahliyenin ne şekilde yapılacağı, sağlığa erişim hakkının ne şekilde yerine getirileceği, güvenli tahliyeden sonra vatandaşların evlerinin korunup korunmayacağı”** ile ilgili hususlara yer verilmediği görülmüştür.

Sokağa Çıkma Yasaklarına İlişkin Hukukilik Sorunu:

Uluslararası insan hakları belgelerinin yanı sıra Türkiye Anayasa'sının 13. Maddesi'nde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığı durumların Anayasa ve kanunlarda açıkça yazılması gerektiği belirtildiğinden, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11. Maddesi **il valisine sokağa çıkma yasağı ilan etme yetkisi vermemektedir**. Kanunda böyle bir ibare yoktur. Her ne kadar sokağa çıkma yasağı tedbiri ancak olağanüstü hal veya sıkıyönetim halinde başvurulabilecek bir tedbir olarak kanunlarda yazılı olmasına karşın, ülkemiz yakın tarihindeki olağanüstü hal veya sıkıyönetim halinde bile günler süren **“aralıksız sokağa çıkma tedbirleri”** gündeme gelmediği gibi doğal olarak her düzeyde hak ihlallerine yol açan günler süren **“aralıksız sokağa çıkma yasağı”** uygulamalarının hayal edilmesinin bile olanaklı olmaması gerektir. Hükümetin valiler ve kaymakamlar aracılığı ile bu tip hukuka aykırı işlemlere başvurmasının AİHS'in 15. Maddesi'ndeki yükümlülüklerden kaçınmayı da beraberinde getirdiği gözlenmektedir.

4-İNCELEMENİN KAPSAMI

İnceleme, sokağa çıkma yasağının uygulandığı ve ulaşılabilen tüm mahallelerde yapılan görüşmeleri ve gözlemleri, sokağa çıkma yasağı sürecinde ağır insan hakkı ihlaline uğrayanlar, tanıklar ve yakınmacılar ile yapılacak görüşmeler ile sokağa çıkma yasağı uygulanan bölgede tüm resmi, yetkili kurum kuruluş ve kişilerle yapılan görüşmeleri kapsamaktadır.

İnceleme öncesi İHD Genel Merkezi tarafından; Yüksekova Kaymakamlığı, Savcılık, Belediye ve Devlet Hastanesi Başhekimliği'nden yazılı olarak randevu istenmiş ancak sadece Belediye randevu talebini kabul etmiştir.

5- MAHALLELERDE YAPILAN TESPİT VE GÖZLEMLER

A- Heyetimiz sabah 00:07'de Van'dan iki özel araç ve bir minibüsle yola çıktı. Saat 10:10'da Yeniköprü'ye varıldı. Polis barikatları nedeniyle durduruldu. Bu noktada sokağa çıkma yasağının bitmesi nedeniyle geri dönenlerden çok uzun bir bekleme kuyruğu oluştuğu gözlemlendi.

Heyetimizin geliş nedenleri ilgili kolluk birimine bildirimde bulunuldu. Yetkililer ile İHD Genel Başkanı Öztürk Türkdoğan ve İHD Van Eski Şube Başkanı Cüneyt Caniş görüştüler.

Kısa bir süre bekletildikten sonra kimlik kontrolü ve araçların plakalarının yazılması ile geçişe izin verildi.

B- Yüksekova girişinde ikinci bir polis kontrol noktası daha görüldü. Bu noktada da halk beklemekteydi. Polisin bariyerlerle kestiği noktada halktan insanlar, kadın, çocuk, yaşlı, genç üst araması yapılarak içeri alınıyordu. Bariyerlerin arkasında kayıt masaları oluşturulmuştu. Erkeklerin ve erkek çocukların üstleri aranmaktaydı. Kadın bir görevli tespit edilemedi. Kadınların üst araması yapıp yapılmadığı da tespit edilemedi. Kanaatimize göre yapılmıyordu. Erkeklerin ayakkabılarının içlerine kadar ince bir arama ile içeriye alındıkları görüldü.

Kırmızı ve üzerinde reklam afişleri bulunan Coca-Cola aracı hiçbir engel ve arama yapılmadan geçirildi.

Sokağa çıkma yasağı kısmî olarak kaldırılmıştı. Saat 20:00'de sokağa çıkma yasağı başlıyordu. Bu yasağa kadar kente giremeyenler geri dönmek zorunda kaldıklarını ifade ettiler ve bu yönde tespitler yapıldı.

C- Polisler sivil giyimliydi ve bazılarının çelik yelek veya tişörtlerinin arkasında Polis, Çevik Kuvvet yazıları vardı ama genelde sadece çelik yelekiydiler. Elllerinde çıplak tuttıkları otomatik silah ve bellerinde de tabancaları görünmekteydi. Hepsisi sakallı, tıraşsız, kirli görünüyordular. Polis olduklarını belirten herhangi bir ibare, numara bulunmamaktaydı. **Bir hak ihlali anında bu kişilerin polis olup olmadığının tespit edilmesi mümkün değildir.**

D- Geçiş noktası olarak kurulan polis barikatlarının olduğu bölgelerde ve yol boyunca sosyal ihtiyaçların temini ve halkın sağlığı açısından düşünülen hiçbir şey yoktu; su dahi bulabilmek sorundu. 23 derece sıcak altında saatlerce kuyruklarda bekleyen halka adeta eziyet çektirilmekteydi.

E- Uzun kuyrukları oluşturan araçların birçoğu çok büyük olmayan kamyonlardı ve ev eşyaları yüklüydüler. Eşyalar da geçiş sonrası güvenlik güçleri tarafından indirilmeden üstten aranmaktaydı.

F- 10:30 sularında Yüksekova'ya giriş yapıldı. Giriş alanlarında, binalarda hasar görünmemekteydi. Girişte bir miktar ilerlendikten sonra Selahattin Eyyubi isimli okulun ana caddeye bakan duvarlarında mermi izleri görüldü.

G- Kentin içlerine doğru ilerlendikçe genel görünümü itibariyle bir savaş manzarasından bahsetmek mümkün. Tamamen yakılıp yıkılmış ve tahrip edilmiş bir kent denilebilir. Evler, özellikle esnafa ait iş yerleri, okullar, camiler vb. hemen her yer tahrip edilmiş. Genel olarak binaların dış yüzlerinde mermi ve çatışma izleri yoktu. Bazı binalarda mermi izleri olsa da yaygın olarak görünen binalar top, roket veya bomba atar gibi silahlar olabileceğini düşündüğümüz silahlarla vurulmuş, binaların daha çok içleri yakılmış, bazı binalar tamamen yakılmış, her evin değerli sayılabilecek eşyaları, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi, bilgisayar vb. balyoz veya tekmelerle kırılmıştı. Evlerdeki değerli eşyaların alındığı ev sahipleri tarafından bildirildi. İçine girdiğimiz bazı evlerin iç yüzeylerinde de mermi izleri bulunmaktaydı. Bu izi taşıyan odalar tamamen yakılmıştı

H- Halkın kentin içerisinde çok az sayıda kaldığı gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde camiden yapılan anons ile sokağa çıkma yasaklarını öğrendiklerini ve sonrasında kenti terk ettiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak diğer sokağa çıkma yasakları deneyimlerini de örnekleyerek namus ve can güvenliklerinin olmadığını düşünerek kentin dışına çıkıp yasak bittikten sonra geri döndüklerini belirtmişlerdir.

I- Heyetimiz yıkımı araştırırken her olasılığı değerlendirmiştir. Yakılan yıkılan evlerin ve dükkânların içerisine üç hilal çizilmiştir. **“TC geldi, fistanlılar neredesiniz”, “Yüksekova gurubundan selamlar”, “Yer Kırşehir Çiçekdağı”, “İzmirli Yüksekova’da”, “Denizlinin Horozları”, “TC Yüksekovadan Selamlar”, “Komando”, “Çepni Torunu Yüksekova’da”, “Dereli, Sungurlu 19”** türü yazılar evlerin içerisine, odaların duvarlarına ve sokak duvarları ile dükkan duvarlarına yazılmıştır ve yakılan bir evin duvarına yazılan **“Sevgilim Doğum günün kutlu olsun”** türü yazılar bu yıkımı yapanların kimler olduğu konusunda tarz, kültürel yaklaşım ve üslup ile şiddet kültürü açısından bir süredir izlediğimiz **PÖH, JÖH, ÇÖH** gibi güçler ve onlara birlikte hareket eden tüm militer ve paramiliter güçlerin tarzının aynıdır. Ayrıca bu tip fotoğraflar sosyal medyada aynı gurupların iletişim sayfalarından ve twitter gibi sosyal paylaşım alanlarından da paylaşılmıştır. Ek olarak, duvarlara yazılan yazılar adeta bu eylemi üstlenen güçlerin imzası niteliğindedir ve hemen hepsi yukarıda belirtildiği gibi bu yazıları yazanların güvenlik güçlerinden olduklarını işaret etmektedir.

İ- Yüksekova’da genel ve yoğun bir polis denetimi bulunmaktadır. Polislerin evlerden alıp kullandıkları sokağa kurulmuş sobaların başında çay içtikleri görülmüştür. Mutlak bir polis denetimi olmasına rağmen sorunların çözümünde ilgili ve yetkili kurumların hızlı ve etkin çalışmadığı ifade edilmiştir. HDP milletvekili Selma Irmak, hala savaş atıklarının olduğunu, bunun geri dönüşlerin yoğunlaşması ile yaşam alanları açısından tehlike oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu konuda Valiliğe yapılan başvuruların yeterli hızda yanıt almadığını ve tehdit oluşturduğunu, bazı el bombası türü maddeleri bildirdiklerini ama önlem alınmadığından bahsetmiştir. Heyetimiz çalışma yaparken dört kontrollü patlama sesi duymuş, heyetimizin bir kısmı bu nedenle bir süre çalışma alanından ayrılamamıştır. Heyetimiz patlamamış mermi ve patlamış fişekler görmüştür fakat aktif halde bir başka nesne ile karşılaşmamıştır.

J- Son derece sağlıksız bir ortam ve olanaksız koşullar içerisinde yeniden bir yaşam kurulması amacını taşıyarak kente geri dönenler adeta gitmeye mahkum edilmektedir. Evleri yaşanmaz hale gelen ailelerin kendi evleri önünde çadır kurmalarına izin verilmemekle birlikte Valilik tarafından yasaklandığı belirtilmiştir.

BELEDİYE ZİYARETİ

Belediyenin Eş Başkanlarından Tacettin Safa hakkında yakalama kararı olduğu, bu sebeple yerinde bulunmadığı, diğer Eş Başkan Adile Kuzey'in makamında hazır bulunduğu gözlemlendi. Heyeti karşılayan Eş Başkan Kuzey "Bizi sahiplenilenlerin olduğunu görmek toparlanmak adına bize umut veriyor" dedi.

İHD Genel Başkanı Öztürk Türkođan tarafından "**Yasak devam ederken geldik, girmek istedik ancak giremedik. Şimdi de yaşananları belgelemek, doğru fotoğrafı çekmek ve bunu ulusal ve uluslararası kamuoyuna duyurmak için buradayız.**" denilerek heyetimizin amacı iletildi.

Adile Kozay (Yüksekova Belediye Başkan Vekili):

"Bir tweet attılar 'Cumhurbaşkanımızın talimatını yerine getiriyoruz' şeklinde. Ondan sonra yıkım ve yağma başladı. Bu süreçte bir başkan yardımcısı, bir belediye encümeni tutuklandı. 79 civarında can kaybı yaşandığını tespit ettik. Esenyurt Mahallesi'nde abluka sürecinde her evde bir kişi kaldı. Operasyon 30 gün sürdü. Operasyondan sonra erdikten sonra da yasak devam ettiği için halk dışarı çıkamadı

Yüksekova'ya kamuoyu tarafından sahip çıkılmadı. Yasak, ilçe merkezinin yanı sıra merkeze bağlı 2 köyde de uygulandı. Operasyon bittikten sonra 'kolluk kuvvetleri' evleri yakma, yıkmaya ve yağmalamaya girişmişler. Esenyurt ve İpekyolu Mahalleleri'nde abluka sürecinde elektrik ve su yoktu. 8 mahalleye halen elektrik ve su verilemiyor. Su ihtiyacı, belediye tarafından tankerlerle taşınan suyla karşılanıyor. Hendek ve barikatın olmadığı mahallelerde de 'kolluk kuvvetleri' yakma ve yıkmaya girişmişler.

Çok ciddi bir göç var. Cumhuriyet Mahallesi'nin neredeyse 4'te 3'ü Yüksekova dışına çıktı ki bu 7-8 bin kadar bir nüfus demektir. Destek bekliyoruz, bu kenti yeniden kurma ve yaşamı başlatmak için..." diyerek yaşadıkları ağır süreci heyetimiz ile paylaşmıştır.

Selma Irmak (25. dönem HDP Hakkari Milletvekili):

“Yüksekova halkının toparlanması için sunulan desteğin az olduğunu bir tespit olarak ortaya koymak gerekir. Travmayı daha hızlı atlatabilmek için yaşanan acıların gün yüzüne çıkarılması gerekir. Yapılan tespitlere göre 5 bin bina kullanılamaz, 15 bin bina hasarlı hale getirildi. Bu sayı tespit çalışmaları ile birlikte artabilir. Geri dönüşleri ortadan kaldıracak şekilde bir tahrip var; su ve elektrik tesisatlarına ciddi zararlar verilmiş, bazı evlerin taşıyıcı kolon ve kirişleri yıkılmış.

Özellikle Cumhuriyet ve Güngör Mahallelerinde operasyon bittikten sonra evlere girilerek haneler içeriden ateşe verilmiş. Bazı hanelerde kadınların giysileri yırtılmış, kesici aletlerle kesilmiş, yöresel kıyafetler yakılmış. Bazı yerlerde bir evden alınan bir eşya başka bir evde çıkıyor. Yan yana iki haneden biri yakılmış, biri yakılmamış oluyor. Bununla insanlar birbirine düşürülmeye çalışılıyor. Arama noktalarında askerler insanlara **‘Burası artık Yüksekova değil, ‘Yeşilova’dır. Burası artık bizimdir’** diye bağırıştır.

Kimi yerlerde kimyasal silah kullanıldığına dair şüpheler var. Bazı cenazelerin kararmış olduğu görüldü. Bunu tespit etmek için özel bir heyete ihtiyaç var.

Erzurum Adli Tıp Kurumu’nda 79 cenaze var. **Bunlardan 3’ünün vücut bütünlüğü yok, 2 kadın cesedinin kafası bedenden ayrı, 1 cenaze ise paletli tankla ezilmiş. Bunların yanı sıra 52 cenaze kimsesizler mezarlığına defnedildi. Basına yansıyan görüntülerde bir kedinin kemirdiği bir ceset vardı. Bu cesedin kime ait olduğu tespit edilemedi. Bu cesette hiç yara izi yok. İnfaz edildiği anlaşılıyor.**

Bir okul müdürünün cenazesine de erişilemiyor, nerde olduğu bilinmiyor. Sokaklarda halen patlayıcılar var, bunlara dair herhangi bir tedbir alınmış değil. Telefon edildiğinde Emniyet Müdürlüğü, milletvekili veya belediye başkanları ile görüşülüyor.

Çocuklarda suçiçeği salgını var, buna dair sağlık hizmeti sunulması gerekiyor. Hayvanlarda şarbon ve şap salgını var, müdahale edilmesi gerekiyor.

Evsiz kalan insanlar sokağa veya evinin bahçesine çadır kuruyor. Ancak Valilik, anonlarla çadır kuranlar hakkında işlem başlatılacağını belirtiyor ve kolluk kuvvetleri çadır kuranlara müdahale ediyor.

Sağlık ve eğitim hizmetlerinin bir an önce başlatılması gerekiyor. Bunun için de karargah haline getirilen okul ve sağlık merkezlerinin tamir ve tadil edilmesi gerekiyor” diyerek yaşananlara dair görüş ve tespitlerini heyetimizle paylaşmıştır.

MAHALLELERDEN TANIKLIKLAR:

Cumhuriyet Mahallesi

1. Görüşme: 50 Yaşında, Erkek

(Kişinin Doğrudan Anlatımı)

“Cumhuriyet Mahallesi, Kaniheyder Caddesi, No: 24 adresinde ikamet ediyorduk. Yasaktan 1 gün önce çıkıp Esendere Köyü’ne gittik. Birkaç gün evvel evin durumunu görmeye geldim. Gördüğünüz gibi tamamen yıkılmış. Ev ikinci kattaydı. Altta da bakkaliye dükkanımız vardı. Şimdi hiçbir şey yok. Gittik, köyde tanıdıklarımıza sığındık. Eşim ve 5 çocuğum halen ordalar. Ben de eve bakmaya geldim. Yine oraya gideceğim. Dün ilkokullar için eğitim başladı ama benim çocuklarım gidemiyor. Çünkü kayıtları hala burada. Dükkan ve ev için avukat tuttuk. Dava dosyası hazırlanıyor ama dava daha açılmadı.”

2. Görüşme: 51 Yaşında, Kadın

(Kişinin Doğrudan Anlatımı)

“Cumhuriyet Mahallesi, Kaniheyder Caddesi, No: 22 adresinde oturuyorduk. Yasağın başladığı gün çıktık. Güvenli Köyü’nde eltime sığındık. 3 çocuğum var. Ben 25 yaşındaki kızım ile yaşıyordum. Eşim birkaç yıl önce vefat etti. Kızım şu an köyde, eltimin çocuklarıyla birlikte. Ben eve bakmaya geldim. Dedim belki sağlam kalmış bir eşya bulurum da götürürüm ama görüyorsunuz, buradan sağlam eşya mı çıkar?”

3. Görüşme: İsmi Veremeyen Bir Tanık

(Kişinin Doğrudan Anlatımı)

“Cumhuriyet Mahallesi 703. Sokak, no: 11 adresinde oturuyorduk. Biz erken çıktık. Daha doğrusu çocuklarımı Ocak ayının sonunda çıkarıp Van’a götürdüm. Van’da ev kiraladık fakat ben sokağa çıkma yasağı başladıktan sonra bir süre daha kaldım. Kaldığım süreçte hiç çatışma sesi duymadım. Sadece yoğun top atışları vardı. Evimiz yıkılmamış ama içindeki eşyalara zarar verilmiş. Mesela laptop kalmıştı, onu kırmışlar. Dava dosyası hazırlanıyor. Dava açacağız. Hasar tespit için Kaymakamlık da çalışma yapıyor ancak Kaymakamlık’ın istediği evraklar arasında “**sabika kaydı**” da var. Yani sabıkan varsa evin hasarına bakmıyorlar. Van’a yerleştikten sonra SYDV tarafından bir kereliğine mahsus 500 TL kira yardımı aldık.”

4. Görüşme: İsmi Veremeyen Bir Tanık:

(Kişinin Doğrudan Anlatımı)

“Cumhuriyet Mahallesi 703. Sokak, no: 13 adresinde oturuyorduk. Yasağın başlamasına saatler kala çıktık. Van’a taşındık ve 2 katlı bir ev kiraladık. Bu iki katta 11 kişi yaşıyoruz. Bir kereliğine mahsus 500 TL kira yardımı aldık SYDV’den.”

Bu adreste evin bahçesinde patlamış el bombası pimi ve tank mermisi parçaları bulundu.

5. Görüşme: 60 Yaşında, Erkek

(Kişinin Doğrudan Anlatımı)

“Cumhuriyet Mahallesi, Kaniheyder Caddesi, No: 113 adresinde oturuyorduk. Yasağın başladığı gün çıkıp Van’a gittik. Daha evdeyken, sokağa çıkma yasağı başlamamışken, askeri taburdan mahalleye top atışı yapıldı. Komşumuzun evine isabet etti. O korkuyla çıktık. 7 çocuğum ve eşimle Van’da ev tutup yerleştik. Çocuklar Van’da eğitimlerine devam ettiler. SYDV’den bir kerelik 500 TL kira yardımı aldık. Van’da 600 TL kira ödüyoruz. Bir de masraflar var.”

Bu adrese çok yakın olan Melle Murat Camii’nin duvarlarında tank mermisi parçaları ve kurşun izleri görüldü.

6. Görüşme: İsmi Veremeyen Bir Tanık

(Kişinin Doğrudan Anlatımı)

"Biz Cumhuriyet Mah., 714. Sokak, No: 15'te ikamet ediyorduk. Yasak başlamadan 1 gün önce Van'a göç ettik. 8 kardeş hepimiz çoluk çocuğumuzla birlikte çıkıp gittik. Van Edremit'te, TOKİ'lerde 3 daire kiralayıp 6 aile olarak yerleştik. Bu süreçte bir kardeşimiz iş için İstanbul'a biri de iş için Irak'a göç etti. Bir kereliğine mahsus 500 TL kira yardımı aldık. Van Büyükşehir Belediyesi iki kez gıda kolisi getirdi bize."

Güngör Mahallesi

Heyetimiz, Güngör Mahallesi'nde 23 Nisan Caddesi'nden başlayarak ilerledi.

İlk anda karşımıza çıkan ilk üç evin dışa bakan duvarlarında hiç mermi izi yoktu fakat evlerin ara katları yakılmıştı. Bazılarında top, roket vb. bir silahla ateş açılarak oldukça büyük çapta duvarların delindiği gözlemlendi .Yol üzerindeki Jiyan Market'e girildi. Marketin arka duvarı tamamen patlatılarak içeriye girilmişti. Üç katlı binanın ön cepheye bakan camları tamamen patlamış marketin içerisine dolmuştu. Marketteki raflardaki eşyalar yerlere saçılmış, bilgisayar, yazar kasa gibi eşyalar tamamen kırılmıştı. Üst kattaki zücaciye bölümünde raflarda bulunan kırılacak eşyalar yerlere atılmış ve adeta üzerinde gezinilerek un ufak edilmişti. Üçüncü katta bulunan zücaciye bölümünün duvarına üç hilal çizilmişti.

Kraker, bisküvit, çikolata, diş macunu ve fırçası, erkek iç çamaşırı, parfüm, kadın iç çamaşırı ve meşrubat gibi mallar alınmış, talan edilmiş. Kasasında bulunan 300 TL' ye yakın demir para da çalınmış. Bir adet bilgisayar yok. Markete ait eşyalar başka evlere götürülmüş, daha sonra oralardan bulunmuş.

2. Ev: İçeriye girilerek tapılan gözlem çalışmalarında evin tamamen tahrip edildiği hemen hemen her katın duvarlarının birbirine geçecek şekilde delindiği, evin bazı bölümlerinin yakıldığı ve büyük bir tahribat verildiği görüldü. Bu evde de beyanlara göre bir çok kıymetli eşya kırılıp dökülerek kullanılamaz

hale gelmişti. Yerde kırılmış bir Plazma TV üzerinde postal izleri hala durmaktaydı. Beş katlı bir bina olan bu evin tamamen kullanılamaz olduğu tespit edildi

Bu binanın alt katında bulunan dükkanların içlerindeki yöresel giysiler ve malzemelerin tahrip edildiği görülmüştür. Çevreden izleyenlerin verdiği bilgiye göre bu mağazaların içleri tamamen boşaltılmıştır .

Jiyan Market'in tam karşısında bulunan çok katlı binanın tüm katlarının tamamen yandığı gözlemlenmiştir. Bu binanın mobilya mağazası olduğu çevrede izleyenler tarafından heyetimize bildirilmiş, içindekiler dahil olmak üzere bu mağaza tamamen yakılmıştır .

Yol üzerinde bulunan Samsung yetkili bayisinin tamamen yakıldığı tespit edilmiştir.

23 Nisan Caddesi 902 sokak olduğu, izleyenler tarafından bildirilenlere göre sokaktaki tüm elektrik kablolarının yerlerde olduğu ve elektrik trafolarının yakıldığı gözlemlenmiştir.

3. Ev: 23 Nisan Caddesi üzerinden 902. sokak içerisinde devam edilirken sağ tarafta bulunan eskiden gül kurusu renginde olduğu kısmen belli olan dış sıvaya sahip 3 katlı evin tutucu kolonlarının kırıldığı, evin içinin tahrip edildiği ve yakıldığı, artık yaşanılmaz durumda olduğu tespit edilmiştir. Bu evin taşıyıcı kolonları zikzak şeklinde kırılmıştır. İçi tamamen yakılmış ve inanılmaz bir harabe haline getirilmiştir. Bu evlerin dış cephelerinde mermi izi görülmemiştir. Yakılma ve eşyaların ağır balyoz , tekme veya benzer şekilde tahrip edildiği görülmektedir. Hemen hemen tüm evlerin dış cephelerinde

mermi izi görülmemektedir. Evlerdeki hasar ağır silahlarla yapılmıştır. Bazı evlerin içlerinde mermi izleri görülmüştür. Bu evlerde genel olarak bazı bölümler tamamen yakılmış veya tahrip edilmiştir.

Neredeyse birbirine çok benzer tarzda bir yıkım gözlemlenmiştir. Evlerdeki eşyalar yağmalanmış, saçılmış, yakılmış ve kolonlar tahrip edilmiştir. MKE yapımı otomatik silah mermileri ve fişekler yerlerde bulunmuştur. Bu fişeklerin ebadında haki renkli bir fişeklik de bulunmuş ve fotoğraflanmıştır.

4. Ev: Evin dışardan görünümünde evin tamamen yakıldığı, kerpiç bir ev olduğu ve evin arka duvarlarında mermi ile top izlerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Evin içinde iki hanenin oturduğu ve eşyalarının tamamen yakıldığı gözlemlenmiştir. Bu evin çatısının da uçurulduğu gözlemlenmiştir.

5. Ev : Evin, askerler tarafından karargah olarak kullanıldığı beş katlı binanın en alt katında bulunan eşyalarının üst kata çıkarıldığı ve kum torbalarının istiflendiği pencere ve balkona yığılarak mevzi yapıldığı gözlemlenmiştir.

TAHRİP EDİLEN CAMİLER

Bu sokaktaki tüm evlerin, iki caminin ve iki okul ile bir anaokulun top veya benzer nitelikteki silahla vurularak tahrip edildiği gözlemlenmiştir. Bu camilerden bir tanesi Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan Hz. Ömer Camii'dir.

DİĞER TAHRİBATLAR

Bu inceleme alanında bulunan evlerin, binaların, iş yerlerinin küçük esnaf dahil olmak üzere yakıldığı ve özellikle kapalı kepenklerin kırılarak içlerinin yakıldığı, okul, cami vb. yerlerin tamamen tahrip edildiği gözlemlenmiştir.

Suruç katliamında oğlu Süleyman Aksu'yu kaybeden anne Kudret Aksu, Yeşildere Mah. Şahintepesi'nde üç katlı evde yaşamakta. Bu annenin bütün eşyaları ve hatıraları yağmalanmış ve yakılmış. Oğlundan hiçbir hatıra kalmamıştır. Annenin maneviyatına korkunç bir saldırı yapılmış.

İHD Yüksekova Temsilciliği bürosunun bulunduğu binada yapılan gözlemler: İHD temsilcilik bürosunun bulunduğu binanın 8 kattan oluştuğu, burada STK ofislerinin bulunduğu, İHD temsilcilik bürosunun camlarının kırıldığı, tabelasının sökülüp yere atıldığı, ofisin tamamen dağıtıldığı ve eşyalara zarar verildiği, Cumartesi insanların ve gözaltında kaybedilen insanların resimlerinin yırtıldığı ve

yerlere atıldığı, çok sayıda resmin çalındığı, temsilciliğin içinde bulunan üzerinde “İHD” yazılı önlüklerin bir kısmının yırtıldığını ve sekiz katlı bina içine geliş güzel atılıp dağıtıldığı gözlemlenmiştir.

KIŞLA MAHALLESİ

Askerlik Şubesi Caddesi girişinde bulunan tek katlı, birbirine yapışık olduğu söylenen 5-6 dükkan tamamen yıkılmış, yerlerinde sadece beton molozlar kalmış. Dükkanların içindeki mal ve malzemelerin ne olduğu konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Cadde üzerindeki 3 daire ve 5 dükkandan oluşan 2 katlı bir bina tamamen yıkılmış. Halk Eğitim Merkezi'nin yanındaki tüm binalar yıkılmış. Aile Sağlığı Merkezinin olduğu bina yakılmış, 3. ve 4. Katlarındaki taşıyıcı kolonlar kesilmiştir.

Kışla Caddesi'nde yan yana 7-8 bina tamamen yıkılmış, yok olmuştur. Bu binaların sahipleri ile yaptığımız görüşmede evlerinin iş makineleri ile devlet tarafından yıkıldığı ifade edilmiştir. Evlerin bahçelerinde çadır kurmaya resmi mercilerce izin verilmediği ifade edilmiştir. İnsanlar sokakta kaldıklarını, sularının olmadığını, belediyenin tankerlerle dağıttıkları suyu kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu evlerdeki eşyalarının enkaz altında kaldığını, değerli eşyalarının yağmalandığını ifade etmişlerdir. Hatıralarının ve geçmişlerinin bu enkazlarda kaldığı söylemişlerdir.

Mahalle sakinleri mahalleyi 12 Martta terk ettiklerini; birçok eşyalarının şuan yerinde olmadığını, yağmalandığını ifade etmişlerdir.

Fotoğraflardan da anlaşılacağı üzere çok katlı olan binaların kolonları kesilmiştir. Bu şekilde sağlam olan 4-5 katlı binalar kullanılamaz hale getirilmiştir. Yıkılan binaların büyük iş makineleri ile yıkıldığı belirlenmiştir. Yine yüksek binaların kolonlarının da büyük iş makineleriyle betonunun sıyrılarak demirlerinin büyük keski aletlerle kesildiği tespit edilmiştir. Görgü tanıkları ve anlatımlarından olaylardan sonra iş makineleri ile yıkımların gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Muhtarlar, ne işe yaradıklarını anlamadıkları bir faaliyeti ifade etmiştir.

Mahalle sakinleri, operasyonlardan sonra daha yasak kalkmadan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın memurlarının muhtarları yanlarına alarak mahalleyi gezdiğini, bütün mahalledeki evlere kullanılamaz raporları hazırladıklarını anlatmışlardır.

1. Görüşme:

(Mahalle Sakini)

Yasak ilan edilince evlerini terk etmişler. Çatışmalar bittikten sonra evlerinin yıkıldığını ifade ediyorlar.

3 ailenin yaşadığı tek katlı 3 ev tamamen yıkılmış. Bu evlerinde paletli olarak ifade edilen iş makineleri ile yıkıldığı söyleniyor. 3 ailenin tüm eşyaları enkazda kalmış. 3 ailenin de kalacakları bir ev yok. Şuan nerede kaldıklarını sordüğümüz aileler enkazların arasında kaldıklarını ifade ediyorlar. Çocukların ise sağlam evlerdeki akrabalarında kaldıklarını belirtiyorlar.

2.Görüşme:

(Kışla Caddesi 406. Sokak)

Evdeki eşyalar tamamen kullanılmaz halde , yanmış olduğu görülmüştür. Ailenin kalacak yeri kalmadığı, bütün ailenin enkaz durumunda olan yıkık bir evde kaldığı tespit edilmiştir. Yasaktan önce ilçeyi terk edip Van'a gitmişler.

3. Görüşme:

(404. Sokak)

12 no'lu müstakil evdeki eşyalar tamamen kırılmış, yakılmış. Bu evde 4 aile oturuyormuş fakat şuan ev oturulamayacak hale geldiğinden içinde oturan kimse yok.

4. Görüşme:

(405. Sokak)

Eşyalar yakılmış ve tamamen yok olmuş. Ailenin gidecek bir yerleri yok. Barınma sorunu yaşamaktadırlar. Bahçelerinde çadır kurmalarına izin verilmiyor.

5. Görüşme:

(405. Sokakta bulunan daha henüz tamamlanamamış 12 dairelik 4 katlı binanın sahibi)

Yaptığımız görüşmede, ağır iş makineleri ile operasyondan sonra binalarının yıkılmak istendiğini, taşıyıcı kolonların kırıldığını, yeni binalarının yıkılarak kentsel dönüşüme tabi tutulmak istendiğini ifade etmiştir. Yasak ilan edilir edilmez ilçeden çıkmışlar; Van'a göç etmek zorunda kalmışlar. Burada Van Büyükşehir Belediyesi tarafından kendilerine yardım edildiğini ifade etmiştir.

5.Görüşme:

(501 Sokak)

Sokak sakinin evi yıkılmış , eşyaları enkaz altında kalmış. Kalacak yeri olmadığını ifade ediyor.

6.Görüşme:

(Eski Kışla Mahallesi 501. Sokak No: 13)

Binanın yapı olarak ayakta olduğu görülmüştür. Binanın taşıyıcı kolonları büyük iş makineleri marifetiyle kesilmiş. Yasak süresince bina askerler tarafından kullanılmış, ev sakinlerinin ifadelerine göre yatak odalarına cinsiyetçi yazılar yazılmış. Sakinler bu yazılardan rahatsız olduğundan silmişler. Binanın giriş dairesi yakılmış. Atık konserve kutuları etrafta görülüyor. Buzdolabı gibi beyaz eşyalar kurşunlanmış. Birçok eşya yanmış vaziyette ortaya saçılmış.

7.Görüşme:

(Kocatepe Caddesi 18 Nolu bina)

2 katlı bina tamamen tahrip olmuş, taşıyıcı kolonlar iş makinesi ile kırılmış, eve ağır hasar verilmeye çalışılmış, bu noktada herhangi bir çatışma izine rastlanmamıştır. Bu bina askerler tarafından kullanılmış, askerler giderken binayı yakmış ve yıkmaya çalışmışlar. Yasaktan önce bu binada 14 kişi yaşıyormuş. Şu an itibari ile bu insanların tamamı sokakta yaşamak zorunda bırakılmıştır. Aile yasaktan önce evlerini boşaltıp yakınlardaki bir köydeki bir şantiyeye yerleşmiş ve orada kalmışlar. Döndüklerinde eşyalarının yandığını ve yağmalandığını görmüşler. Evlerinin kamulaştırılmak istendiğini ifade ediyorlar, bütün binaları yıkmaya karar verdiklerini söylüyorlar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkililerinin mahallelerde inceleme yaptığını ifade ediyorlar. İnsanlar kamulaştırmaya karşı olduklarını dile getiriyorlar.

8.Görüşme:

(24 nolu bina)

3 katlı bina, 3 daire var. Tamamen yıkılmak istenmiş, kolonlar kesilmiş, eşyaların tamamı yakılmış ve bir oğlu tutuklu bulunmakta.

MEZARLIK MAHALLESİ GÖZLEMLERİ

Cenaze ve toplu organizasyonlarda kullanılan ve "Halkevi" olarak ifade edilen Taziye Evi yerleşkesi tamamen yıkılmış. Yerinde sadece beton molozlar kalmış. Yanlarındaki evler yakılmış ve yıkılmış. Bu mahallenin yaklaşık %60 kullanılamaz hale getirilmiş.

Mezarlıktaki birtakım mezarların mezar taşları kırılmış. Mezarlık duvarlarının tamamı yıkılmış.

Mezarlık karşısında bulunan, sahipleri ile iletişim kuramadığımız 2 adet 2'şer katlı bina yakılmış, yıkılmış ve üzerine büyük Türk Bayrağı asılmış. Bu konutların duvarlarına milliyetçi ifadeler içeren ve toplumu bölmeye çalışan ifadeler yazılmıştır. Bu yazılarda **dini, milliyetçi ve cinsiyetçi** temalar birlikte kullanılmıştır. Yazı içeriklerinden bu yazıların askerler tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.

Camiler tamamen kullanılamaz hale getirilmiş, buralara da benzer yazılar yazılmıştır.

7- CENAZELER İLE İLGİLİ DURUM TESPİTİ

13 Mart 2016 tarihinden itibaren Hakkari Yüksekova'dan Erzurum Adli Tıp Kurumu'na (ATK) getirilen cenazeler ile ilgili ve süreçte yaşananların bilgileri aşağıdaki gibidir:

Hakkari Yüksekova' da sokağa çıkma yasakları ile birlikte çıkan çatışmalarda Erzurum ATK'ya toplam 78 cenaze getirilmiştir.

Ailelerin fiziki teşhisi ile 25 cenaze ailelerine ATK dan teslim edilmiştir.

Erzurum'da kimsesizler mezarlığına defnedilen cenaze sayısı 53'tür.

Defnedilen cenazelerden DNA sonucu ailelerine teslim edilen cenaze sayısı 3'tür.

Cenazeleri ailelerine teslim edilenlerin isimleri:

26 Mart 2016 Hayat Orhan Van İpekyolu

Zeynel Abidin Oral, Bismil, Mollahüseyn

Yüksel Sümbül, Diyarbakır

Vahit Şahin , Hakkari

04 Nisan 2016 Evindar Kılıçaslan, Bitlis, Tatvan

Ferhat YAŞA Diyarbakır Yeniköy

Mustafa Ekin, Diyarbakır ,Yeniköy

Tülay Eren Bitlis, Norşin

Habip Akar, Diyarbakır, Bağlar, Karacadağ

Kader Çoban, Diyarbakır , Yeniköy

10 Nisan 2016 Ferit Salcan, Mardin, Kızıltepe, Pirmir

12 Nisan 2016 Altun Yaray, Bitlis, Tatvan

13 Nisan 2016 Leyla Dayangaç ,Diyarbakır , Yeniköy

14 Nisan 2016 Yusuf Aşan, Hakkari

15 Nisan 2016 Mehmet Şerif Akdoğan, Van

19 Nisan 2016 Nadir Güneç, Van

19 Nisan 2016 Seracettin Menafoglu ,Yüksekova Tiloran

20 Nisan 2016 Jehat Doğma, Van

20 Nisan 2016 Veysel Bayram, Van

21 Nisan 2016 Serhat Akpolat, Muş ,Kawar

21 Nisan 2016 Evin Akçelik Hakkari Yüksekova

21 Nisan 2016 Talip Bartın Hakkari Yüksekova Civiyan

22 Nisan 2016 Ercan Atar Hakkari

25 Nisan 2016 Emre Önver Hakkari ,Yüksekova

04 Mayıs 2016 Abdulkadir Çelik ,Diyarbakır. Kulp

DNA Örneği Verenler:

Recep Özbay, yaşamını yitiren oğlu Bawer Özbay için DNA örneği vermiş ve sonucuna göre cenazesi aileye teslim edilmiş.

Makbule Kurt, yaşamını yitiren oğlu Davut Kurt 'u teşhis sonucu Patnoslu bir cenaze teslim edilmiş defin işlemi yapılmış. Kendi cenazeleri için yeniden DNA örneği verdiler, sonucu beklenmekte

Mahmut Salazer, oğlu Mevlüt Salazer için DNA örneği vermesi sonucu aileye bir kadın cenazesi teslim edilmiş, yıkanırken yanlışlık fark edilmiş cenaze yeniden Erzurum'a getirilmiş (29 Haziran 2016) tarihinde kendi cenazelerini almak üzere müracat etmişlerdir.

Cafer Kameri, Kudret Ertaş, Şemsihan Yucan, Vedat Çelik ve Selahattin Özer DNA örneklerini vermişlerdir sonucu beklemekte olan ailelerdir.

Ayrıca Hakkari'nin Yüksekova ilçesinin Zewkan Köyü'nden 8 cenaze Erzurum ATK'ya getirildi. 7 kişi teşhis edilerek ailelerine teslim edildi. 1 kişi ise Kimsesizler Mezarlığı'na defnedildi. 1 Aile DNA testi verdi.

29 Haziran 2016 tarihi itibari ile Erzurum Kimsesiler Mezarlığı'nda 52 cenaze bulunuyor. Tüm mezarlar ayrı ayrı kazılarak ve numaralandırılarak defnedilmiş. Ancak cenaze teslimlerinde cenazeler karıştırılmakta. Ailelere başka cenazeler verilmekte, kimisi defnedildikten sonra ailesi ortaya çıkmakta, kimisi de yıkama anında fark edilmekte. Bu da mezar açıldığı sırada aileden birileri veya avukat gözetiminde açılmasına müsaade edilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Yine Savcılık kararıyla cenaze teslim işlemi öğlenden sonra yapılmamakta olup teslim işlemi sabahleyin yapılmaktadır.

SOKAĞA ÇIKMA YASAĞI SÜRESİNCE GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖZALTI İŞLEMLERİ

Hakkari Baro Başkanı ile Yüksekova'da yaptığımız görüşmede:

Yüksekova'da gözaltına alınan şüphelilerin Emniyet ifadelerinin alınmasında SEGBİS sisteminin kullanıldığı, avukatların can güvenliğinin sağlanamaması nedeni ile böyle bir çözüm bulunduğuyu ifade etmiştir. Avukatların bu sisteme Hakkari merkezden bağlandığı belirtildi.

AFET BÖLGESİ İLANI/TOPLU KAMULAŞTIRMA:

Heyet'in, gözlem ve tespitlerinden sonra 10 Ağustos 2016 tarihinde Hakkari ili Yüksekova ilçesinde 7 mahallenin riskli ilan edilmesine ilişkin bir Bakanlar Kurulu kararı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bakanlar Kurulunun kararında sözü edilen kanun, 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun olup 16 Mayıs 2012 tarihinde yayınlanmıştır. Kanunun Amaç ile ilgili 1. Maddesinde "afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek" yer almaktadır. Kanun, çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TOKİ eliyle mekanın dönüştürülmesini, gerektiğinde kamulaştırmasını öngörmektedir. Bu karar ile Yüksekova'nın 7 mahallesinin yıkıldığı kabul edilmiş durumdadır.

GENEL SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal mutabakatın sağlanmadığı, yasal düzenlemelerin ve güvencelerin var olmadığı durumlarda adaletin gerçekleşmesi olanaksızdır. Süreçte; ulusal ve/veya uluslararası hukukun çiğnendiği, ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin yaşandığı, kanıtların kaybedildiği ve zaman sınırlaması bulunan durumlarda dahi araştırma ve incelemenin temel kuralları, uygulamaları ve bilimsel yöntemlerinden vazgeçilmemesi ilkesine riayet edilmemiştir. Sokağa çıkma yasağı vasıtasıyla dış dünya ile olan ilişkisi kesilen alanlarda her bir ölümün nasıl gerçekleştiğini ortaya çıkarmak, öldürücü gücü kullanmanın “son çare” olup olmadığını tespit etmek ve sorumluları tayin etmek için etkili ve bağımsız bir soruşturma yürütülmesi gerekmektedir. İnsan hakları ihlalleri, işkence, siyasi cinayetler gibi ölümlerle ilgili kuşku olan durumlarda incelemelerin tümüyle objektif, bilimsel, uzmanların ve tarafların katılımına açık bir biçimde yürütülmesi esastır. Bu tür iddiaların varlığında ölümün araştırılması için izlenecek yol BM’in temel bir belgesi olan **Minnesota Otopsi Protokolü**’ne göre yürütülmesi zorunludur. Türkiye’deki mevzuat ve uygulamalar da ölümle ilgili araştırmalar ve incelemelerin “Minnesota Otopsi Protokolü”ne göre yürütülmesini gerektirmektedir.

Ancak Cizre’de sokağa çıkma yasakları ile başlayan dönem ve sonrasında Yüksekova’da görüldüğü gibi Minnesota Otopsi Protokolü’ne uyulmadığı ve bu konudaki başvuruların cevapsız kaldığı bilinmektedir. Ayrıca AİHM’nin Ürdün Kararı’nda vurguladığı temel çerçeve olan “**...soruşturma makamları re’sen harekete geçmeli, bağımsız soruşturmacı olmalı, olayla ilgili tüm belge, bilgi, mektup, raporlar usulüne uygun toplanmalı, hemen harekete geçilmeli ve makul bir hızla soruşturma ilerlemeli, bu süreç soruşturma ve kovuşturma süreci olarak kamusal denetime açık olmalı...**” ilkelerinin uygulanmadığı gözlenmiştir. Toplumlar yaşanan travmalar sonrasında adalet duygusunu güçlendirecek, yaraların sarılmasını ve onarımını sağlayacak, samimi ve sahici adımlara ve duygulara ihtiyaç duyarlar. **Toplumun, yaşanan olaylar sonrasında hakikati ortaya çıkartacak,**

suçu ve suçluları cezalandıracak, adalet duygusunu tatmin edecek mekanizmalara ihtiyacı vardır. Adalet duygusunu güçlendiren yalnızca yargı süreçleri değil; süreçte yaşananlar, kurulan ve kullanılan dil, yaşanan travmaların ve acının farkındalık, samimiyet, sahicilik ve de en önemlisi hakikate ulaşma çabasının varlığıdır. Hakikatlerin ortaya çıkması, adaletin tesisi ve mağdur yakınlarının manevi tatmini, toplumun yeniden bir araya gelmesini ve toplumsal yaşamın yeniden inşa edilmesini mümkün kılar. Devletin etkin bir soruşturma ve araştırma yapabilmesinin ön koşulu ölen/öldürülen kişilerin yakınlarını ve bağımsız uzmanları da sürece dahil etmesidir. Onarım süreci; bilimsel, objektif, bağımsız uzmanların katılımına ve denetimine açık araştırma ve incelemelerle başlar.

Yaşanan insancıl hukuk ve ağır insan hakları ihlalleri etkili şekilde soruşturulmalıdır.

Anayasa ve ilgili yasaya aykırı olarak uygulanan sokağa çıkma yasakları ile ilgili hukuki sorumluluk takip edilmelidir.

Sokağa çıkma yasakları uygulanan yerlerde ilk defa gözaltına alınanların avukatları ile görüştürülmeyip, uzaktan görüntülü ve sesli sistem üzerinden müdafilik yapmak zorunda kalmaları CMK'ya açık aykırılıdır. Adli işlemler sakatlanmıştır.

Afet bölgesi ilanları ve hızlı kamulaştırma işlemleri delillerin ortadan kaldırılmasına ve hakikatlerin gizlenmesine, telafisi mümkün olmayacak yeni ihlallere yol açabilecektir.